

*Внукова Н. М.
Гончарова А. А.
Галета К. А.*

ОЦІНКА РІВНЯ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Анотація. Головною ідеєю статті є вирішення проблеми вибору споживачем фінансової послуги банку для заощадження коштів з найменшим ризиком неповернення вкладень. Проведено аналіз депозитного ринку за різними умовами вкладів, ранжування по депозитним програмам з обраної сукупності банків, визначено ефективну ставку за депозитом та взаємозв'язок між кредитно-інвестиційним портфелем банків та відсоткової ставки за депозитами, а також виявлено взаємозв'язок рейтингу банків за ефективною ставкою та ймовірністю їх банкрутства.

Ключові слова: захист споживачів, депозитна політика, фінансова надійність, гарантія повернення вкладених коштів, ефективні депозитні ставки.

Summary. The main idea of this article is to solve the problem of choice of the consumer financial services bank for savings at the lowest risk investment return. The analysis of the deposit market in different terms of deposits, ranking on Deposits from the selected set of banks, defined effective rate on the deposit and the relationship between credit and investment portfolio and interest rates on deposits, and found correlation ranking banks on effective interest and the probability of bankruptcy.

Keywords: consumer protection, deposit policy, financial security, a guarantee return on investment, effective deposit rates.

Аннотация. Главной идеей статьи является решение проблемы выбора потребителем финансовой услуги банка для сбережения средств с наименьшим риском невозврата вложений. Проведен анализ депозитного рынка по различным условиям вкладов, ранжирование по депозитным программам по выбранной совокупности банков, определена эффективная ставка по депозиту и взаимосвязь между кредитно-инвестиционным портфелем банков и процентной ставки по депозитам, а также выявлена взаимосвязь рейтинга банков по эффективной ставке и вероятностью их банкротства.

Ключевые слова: защита потребителей, депозитная политика, финансовая надежность, гарантия возврата вложенных средств, эффективные процентные ставки.

Вступ. На стабільне функціонування банківської системи України впливає збільшення обсягів банківських ресурсів. Від того, наскільки ретельно банки приділяють увагу формуванню фінансових ресурсів, залежить їх спроможність здійснювати активні операції та забезпечувати власну фінансову стійкість. Однією з необхідних передумов для ефективного функціонування банків та їх фінансової стійкості є стабільність і достатність ресурсної бази. Через депозитні операції відбувається залучення грошових коштів фізичних осіб, динаміка яких за останні роки має тенденцію до збільшення: у період з 2009 по 2012 р.р. обсяги коштів фізичних осіб зросли на 73,34% [5].

У теперішній час най розповсюдженим методом збереження заощаджень виступає банківський депозит, але діяльність банків не завжди викликає довіру населення, отже, проблема захисту прав вкладників є актуальною та потребує детального розгляду.

Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки [1] передбачає посилення уваги до захисту прав споживачів фінансових послуг, що пояснюється особливостями сучасних фінансових продуктів та послуг, які передбачають можливість істотного перекладення ризиків, що виникають, саме на споживачів. Нездатність споживачів належним чином зрозуміти та оцінити ризики на фоні недостатніх правових знань та агресивних методів просування фінансових послуг, створює загрозу для економічної безпеки фізичних осіб при їх споживанні, що має негативний вплив на рівень добробуту населення та стримує економічний розвиток.

Належний захист прав споживачів фінансових послуг повинен сприяти їхньому усвідомленню всіх умов надання фінансових послуг, рішення про отримання яких вони приймають, а також зниженню ризиків діяльності фінансових установ, поведінка яких на ринку повинна бути виваженою та економічно обґрунтованою.

Результати проведених в Україні соціологічних досліджень свідчать про низький рівень фінансової грамотності та обізнаності громадян, які змушені самотійно здобувати знання щодо фінансових установ та послуг[11].

Через створену без належного урахування потреби захисту прав споживачів фінансових послуг, систему забезпечення функціонування ринків фінансових послуг в Україні, виникає упереджене ставлення останніх до фінансових установ та небажання інтенсивно користуватися фінансовими послугами. Існує велика кількість та різноманітність депозитних продуктів, при користуванні якими відбувається посилення уваги до захисту прав споживачів. Тому це питання потребує подальшого розгляду, виявлення специфічних особливостей та необхідності розробки заходів з пошуку шляхів ефективного використання депозитних операцій в банку[1,12].

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вибору користувачами депозитних послуг з гарантією повернення вкладених коштів. Для вирішення поставленого завдання було використано метод ранжування та методіку складання рейтингу надійності банків.

Результати. База дослідження складала всі банки, але надалі вибірка була сформована з 25, які мали три споріднені депозитні програми: накопичувальні вклади – вклади з можливістю поповнення та без права часткового зняття коштів; ощадні вклади – вклади без права поповнення та з можливістю часткового зняття коштів; універсальні вклади – вклади з можливістю як поповнення, так і часткового зняття коштів. Дані були взяті на 1.11.2013 р.

Для їх порівняння була розрахована ефективна відсоткова ставка (формула 1) як річна процентна ставка за депозитом з урахуванням усіх витрат, здійснених за час користування депозитом [2-5], яка призначена для того, щоб проінформувати споживачів і допомогти їм у порівнянні і виборі різних умов депозитних вкладів.

Виплата відсотків здійснювалась щомісячно.

$$ER = \left(1 + \frac{NR}{12}\right)^{12} - 1 \quad (1)$$

де ER – ефективна ставка за депозитом,
NR – номінальна ставка.

Після проведених розрахунків було виявлено, що найвищі депозитні ставки пропонувалися за ощадним вкладом, а найнижчі – за універсальною програмою. Найвищу депозитну ставку за ощадним вкладом пропонував банк «Російський Стандарт» у розмірі 29,33%, в той час, як за універсальним вкладом найвища депозитна ставка пропонувалася банком «Перший» у розмірі 23,75%. Щодо найнижчої депозитної ставки за ощадним вкладом - 11,57%, яка відзначена в банку «Форум».

На основі інформації з розрахунку ефективної ставки було здійснено ранжування [6] банків по депозитах, що дало змогу виявити, які з них пропонують найвищі та найнижчі відсотки по трьох видах депозитних програм.

Ранжування банків за кожним видом вкладів показало, що вони займають різні місця, тобто існує коливання за місцем.

Було розраховано середнє значення місця та підсумкове місце кожного банку, виходячи з проведеного ранжування банків по трьох видах вкладів, що представлено у табл.1.

Таблиця 1

Підсумкове місце банків за ефективною депозитною ставкою

Банк	Середнє значення місця	Підсумкове місце банку
Таврика Банк	3,33	1
Альфа-Банк	5,33	2
Банк Русский стандарт	6,00	3
Євробанк	6,00	3
Банк Перший	6,00	3
Енергобанк	7,33	4
Фінансова ініціатива	8,00	5
Терра Банк	8,33	6
Аркада Банк	8,33	6
Укрінбанк	8,33	6
ПУМБ	8,67	7
Дельта Банк	9,00	8
Укргазпромбанк	10,33	9
Правекс Банк	10,33	9
Промінвестбанк	10,67	10
ВТБ Банк	10,67	10
Хрещатик Банк	11,33	11
Кредитпромбанк	12,33	12
Юнекс Банк	12,33	12
Приват Банк	12,67	13
Марфин Банк	13,00	14
Астра Банк	13,33	15
Укрсоцбанк	14,67	16
Форум Банк	16,67	17
БТА Банк	17,67	18

Отже, згідно з розрахунками, результати яких наведені в табл.1, були виявлені місця кожного з банків за ефективною депозитною ставкою, а також зроблені наступні висновки:

- перші п'ять місць займають банки з найвищими відсотковими ставками по всіх депозитних програмах;
- останні п'ять місць займають банки з найнижчими відсотковими ставками по всіх депозитних програмах.

Визначення місця кожного банку за ефективною ставкою по трьох депозитних програмах дало змогу встановити, яким із 25 банків найбільш потрібні грошові ресурси, в результаті чого була висунена гіпотеза: «Чи існує ризик неповернення споживачеві коштів банками з найвищими відсотковими ставками за рахунок проведення активних операцій». Це зумовлює виявлення впливу кредитно-інвестиційного портфеля банків на відсоткові ставки за депозитними вкладками. За цим розрахунком встановлено, з якою мірою надійності банк зможе повернути споживачеві нарашену суму вкладу.

За факторну ознаку було взято кредитно інвестиційний портфель 25 банків. За результативну ознаку - середнє значення відсотків по депозитах. Взаємозв'язок між відсотковою ставкою по депозитах та кредитно-інвестиційним портфелем усієї сукупності банків дуже слабкий ($r = 0,0574$).

У табл.2 наведено узагальнення розрахованих параметрів взаємозв'язку складових кредитно-інвестиційного портфелю.

Таблиця 2

Матриця коефіцієнтів кореляції для сукупності 25 банків

Показники	Відсоткова ставка	Кредитно-інвестиційний портфель	Міжбанківські кредити	Комерційні кредити	Цінні папери
Відсоткова ставка	1	0,0574	0,0083	0,0447	0,0387
Кредитно-інвестиційний портфель	0,0574	1	0,825	0,995	0,962
Міжбанківські кредити	0,0083	0,825	1	0,812	0,792
Комерційні кредити	0,0447	0,995	0,812	1	0,977
Цінні папери	0,0387	0,962	0,792	0,977	1

Як видно з табл.2, проведений кореляційний аналіз по всій вибірці банків показав слабкий зв'язок між складовими кредитно-інвестиційного портфеля та депозитної ставки. Для подальшого аналізу була проведена експрес-діагностика по 5 банкам з найвищими і 5 банкам з найнижчими депозитними ставками.

У результаті даних розрахунків рівень зв'язку суттєво змінився: серед 5 банків з найвищими депозитними ставками виявлено помірний зв'язок між ставкою та обсягом

комерційних кредитів, в той час, як в 5 банках з найнижчими депозитними ставками спостерігається помітний зв'язок з обсягом міжбанківських кредитів. Серед п'яти банків, що мають найвищі відсоткові ставки, найбільш помітний зв'язок спостерігається між рівнем депозитної ставкою та обсягом комерційних кредитів ($r = 0,3872$). У п'яти банках з найнижчими відсотками, зв'язок комерційних кредитів та ставки слабкий ($r = 0,078$), в той час як зв'язок між ставкою та міжбанківськими кредитами високий ($r = 0,516$). Вплив кредитно-інвестиційного портфеля на депозитну ставку банків представлений в табл.3.

Таблиця 3

Оцінка впливу кредитно-інвестиційного портфеля на депозитну ставку банків

Показники	Взаємозв'язок кредитно-інвестиційного портфеля з депозитною ставкою	Взаємозв'язок міжбанківських кредитів з депозитною ставкою	Взаємозв'язок комерційних кредитів з депозитною ставкою	Взаємозв'язок цінних паперів з депозитною ставкою
Всі 25 банки	0,0574	0,0083	0,0447	0,0387
5 банків з найвищою депозитною ставкою	0,3918	0,2698	0,3872	0,3181
5 банків з найнижчою депозитною ставкою	0,296	0,516	0,078	0,089

Отже, банки з найвищими депозитними ставками мають високу потребу в залученні ресурсів, про що свідчить велика залежність між високими депозитними ставками цих банків та комерційними кредитами. У той час як в банків з низькими ставками така залежність майже відсутня, що пояснює їх низьку потребу в ресурсах.

Прагнення банку до високої потреби в залученні ресурсів, яка реалізується через завищені депозитні ставки, може стати передумовою його банкрутства. Отже, було виявлено, що перші 5 банків займаються більш ризиковою фінансовою діяльністю, тому поставлено завдання з розрахунку ймовірності банкрутства банків, для чого використано універсальну методику Кромонава, де як критерії надійності застосовані шість коефіцієнтів: генеральний коефіцієнт надійності (k_1); коефіцієнт миттєвої ліквідності (k_2); крос-коефіцієнт (k_3); генеральний коефіцієнт ліквідності (k_4); коефіцієнт захищеності капіталу (k_5); коефіцієнт фондової капіталізації прибутку (k_6).

Формула розрахунку коефіцієнта надійності має такий вигляд [10]:

$$N = \left(\frac{k_1}{1}\right) \times 45 + \left(\frac{k_2}{1}\right) \times 20 + \left(\frac{k_3}{3}\right) \times 10 + \left(\frac{k_4}{1}\right) \times 15 + \left(\frac{k_5}{1}\right) \times 5 + \left(\frac{k_6}{3}\right) \times 5 \quad (2)$$

Враховуючи, що розрахунки ймовірності банкрутства є складними і тривалими, було обрано трьох репрезентантів, а саме банки, що в процесі ранжування (табл.1)

зайняли перше, середнє та останнє мiсця: Таврика Банк, Укргазпромбанк, БТА Банк. Розрахунок показників надiйностi обраних банкiв представлено в табл.4.

Таблиця 4

Показники надiйностi банкiв з найвищою, середньою та найнижчою вiдсотковими ставками

Банк	Коефiцiєнт надiйностi, (%)	Рейтинг за ефективною депозитною ставкою
Таврика Банк	17,40	1
Укргазпромбанк	36,55	9
БТА Банк	58,21	18

Як видно з табл.4, розрахунки показали зворотнiй зв'язок, тобто банк, який займав перше мiсце за ранжуванням банкiв за ефективними вiдсотковими ставками – «Банк Таврика» має найнижчу величину iндексу надiйностi, що характеризує його низьку фiнансову стiйкiсть та високу схильнiсть до банкрутства.

Пiдтвердженням розрахункiв стала Постанова Правлiння НБУ вiд 20.03.2013 №97 «Про вiдкликання банкiвської лiцензiї та лiквiдацiю ПАТ «Банк Таврика», в якому зазначено, що цей банк оголошений неплатоспроможним у зв'язку з втратою лiквiдностi, а також з метою захисту iнтересiв вкладникiв та iнших кредиторiв[7].

Висновки. В сучасних умовах проблема вибору споживачами банку для розмiщення вкладу стає не тiльки значним важелем у процесi заощадження коштiв, але й виступає саме такою ситуацiєю, в якiй споживач опиняється в ризикованому положеннi, особливо, в умовах високих депозитних ставок. Клієнту необхідно бiльш уважно ставитись до такого вибору, оскiльки було доведено, що банки з надвисокими вiдсотковими ставками за депозитами можуть займатися ризиковою фiнансовою дiяльнiстю. Було виявлено зворотнiй зв'язок мiж величиною депозитної ставки банку та його фiнансовою надiйностю, отже стратегiчнi питання захисту прав вкладникiв є актуальним i нагальним питанням нагляду органiв регулювання банкiвської дiяльностi.

Лiтература

1. Стратегія реформування системи захисту прав споживачiв на ринках фiнансових послуг на 2012-2017 роки: Постанова КМУ вiд 31.10.2012 року № 876-Р – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Офiцiйний сайт Мiнiстерства Фiнансiв України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua>
3. Офiцiйний сайт «Фiнанси України» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://tables.finance.ua>
4. Офiцiйний сайт Нацiонального Банку України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>
5. Офiцiйний сайт «Аналіз банкiв України» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://bankografo.com>
6. Словарі та енциклопедiї [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/28231
7. Офiцiйний сайт Таврика банк [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tavrika.ua/>

8. Офіційний сайт Укргазпромбанк [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ugpb.com/index.php?cmd=page&pid=65>
9. Офіційний сайт БТА банк [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://btabank.ua/rus/main.php>
10. Войтенко О.С., Карнаух С.А. Сравнительный анализ методов прогнозирования банкротства банков // Вісник ЧДТУ. – 2011. – №3. – С.10-14.
11. Проект UASID «Справедливе правосуддя» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainerol.org.ua/index.php/index/text/about>
12. Формування системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг : монографія / наук.ред та кер.авт докт.екон.наук, проф.Н.М.Внукова.- Харків: АдВА, 2010.- 188 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2013